

Список використаних джерел:

1. Богатирьов І. Г. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні / І. Г. Богатирьов // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квіт. 2012 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – С. 17-19.
2. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 10 місяців 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/655975>. – Загол. з екрану.
3. Коваль А. О. Стан і тенденції вчинення корупційних правопорушень персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України / А. О. Коваль // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квіт. 2012 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – С. 31-35.
4. Коваленко В. Загальносоціальні умови профілактики злочинів в економічній сфері / В. Коваленко // Право України. – 2004. – № 8. – С. 12-18.
5. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

НЕКРАСОВ О. О.,

здобувач кафедри кримінального права
та кримінології
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.3

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КРИТЕРІЇВ І ПОКАЗНИКІВ
ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ
ПРИ ЗАПОБІГАННІ ВТЕЧАМ ІЗ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ**

Стаття присвячена дослідженню окремих питань застосування критеріїв і показників диференціації та індивідуалізації виконання покарання при запобіганні втечам із виправних колоній. Обґрунтовується перспективність кримінально-виконавчих заходів запобігання злочинам, що вчиняються засудженими під час відбывання покарань, через застосування окремих елементів прогресивної системи виконання покарання.

Ключові слова: диференціації та індивідуалізації виконання покарання, критерії, показники, запобігання, втеча, особа засудженого, виправлення.

Статья посвящена исследованию отдельных вопросов применения критериев и показателей дифференциации и индивидуализации исполнения наказания при предупреждении побегов из исправительных колоний. Обосновывается перспективность уголовно-исполнительных мер предупреждения преступлений, совершаемых осужденными во время отбывания наказаний, посредством применения отдельных элементов прогрессивной системы исполнения наказания.

Ключевые слова: дифференциация и индивидуализация исполнения наказания, критерии, показатели, предупреждение, побег, личность осужденного, исправление.

The article is dedicated to research on the application of specific criteria and indicators of differentiation and individualization of punishment to prevent the escapes from correctional colonies. The perspective of criminal-executive measures to prevent crimes committed by convicts while serving the punishment, through the use of some elements of progressive penitentiary system is grounded.

Key words: *differentiation and individualization of punishment, criteria, indicators, prevention, escape, convicted person, correction.*

Вступ. На сучасному етапі розбудови в Україні правової держави й оптимізації системи органів державної влади правоохоронні органи, зокрема Державна пенітенціарна служба (ДПтС) України, застосовують заходи, що спрямовані на удосконалення процесу виконання покарань, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів. ДПтС України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, нині перебуває у складному процесі формування та становлення, і криміногенні процеси в установах виконання покарань аж ніяк не сприяють, а більш того, ускладнюють поступальний розвиток пенітенціарного відомства. Одним із поширених злочинів, які вчиняються засудженими з виправних колоній, є втечі з місць позбавлення волі (щороку засудженими вчиняється понад 30 втеч) [1]. Втеча засуджених спричиняє ускладнення оперативної обстановки у виправній колонії. Для здійснення розшуку втікачів задіюються співробітники не тільки колонії, а й інших взаємодіючих із нею органів. Відвертання на розшук засуджених значних сил і засобів призводить до зниження ефективності діяльності структурних підрозділів виправної колонії, що вимагає від її керівників прийняття спеціальних рішень щодо запобігання кризовому стану оперативної обстановки (переведення колонії на особливий режим діяльності, зміна функціонально-організаційної системи, оптимальна розстановка сил, забезпечення сталості функціонування колонії та ін.).

Складність ситуації у виправній колонії при втечі залежить також від способу її вчинення та наслідків, які настали. Як правило, втечі вчиняються з попередньою підготовкою. Втеча може бути вчинена як одним засудженим, так і групою осіб. Для вчинення втечі засуджені використовують різні способи: подолання інженерних та охоронних огорож і загорож; «на таран» за допомогою транспортних засобів; «на ривок»; шляхом руйнування стін, стельових перекриттів, віконних кріплень або підкопу; укриття в тайниках; напад на охорону із заволодінням зброєю; маскування під співробітників колонії; заміна осіб, які звільняються з колонії, тощо.

Постановка завдання. У сучасній кримінологічній та кримінально-виконавчій науці проблеми впливу на злочинність в установах виконання покарань є предметом і об'єктом постійного вивчення. Зокрема, цими питаннями досить активно займалися і займаються І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, О. В. Ведмідський, В. В. Голіна, О. М. Джужа, В. П. Ємельянов, А. П. Закалюк, В. П. Захаров, Д. О. Зубов, О. Г. Колб, І. М. Копотун, О. М. Литвинов, С. С. Мірошніченко, Р. М. Підвисоцький, М. С. Пузирьов, О. В. Старков, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, С. В. Царюк, С. І. Халимон та ін.

Результати дослідження. Зокрема, одним із напрямів запобігання досліджуваним злочинам визнається кримінально-виконавче запобігання, що здійснюється за допомогою відповідного пенітенціарного інструментарію, котрий передбачає застосування усіх доступних кримінально-виконавчому правовому регулюванню засобів впливу на особу засудженого з метою виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. Вважаємо найбільш перспективними з них ті, що заохочують засуджених до правослужняної поведінки, зокрема через застосування елементів прогресивної системи виконання та відбування покарань, одним із проявів якої є реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань.

Тим більше, що вказаний принцип передбачає класифікацію виправних колоній за трьома рівнями безпеки (мінімального, середнього та максимального), а цей факт відповідно корелює стан

вчинення втеч із колоній відповідного рівня безпеки. Так, виходячи з того, що найбільше втеч вчиняється із колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільниць соціальної реабілітації, цей факт має враховуватися персоналом колоній при здійсненні індивідуалізованого виправного впливу на тих засуджених, які відбувають покарання у вказаних дільницях і яким до звільнення залишилося менше 6 місяців, з метою вироблення у них настанови на підготовку до життя після звільнення, а не щодо їх «самовільного звільнення» через вчинення втечі. Цьому процесу неабияк сприяє вироблення науково обґрунтованих критеріїв і показників диференціації та індивідуалізації виконання покарання з подальшим закріпленням відповідного ступеня виправлення і відповідної установки на небажання вчиняти новий злочин, зокрема втечу.

Виходячи з аналізу положень чинного кримінально-виконавчого законодавства (ст. 100, 101 КВК України) та спираючись на останні пенітенціарні дослідження, критеріями диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк виступають: 1) поведінка засудженого; 2) ставлення засудженого до праці та навчання. При цьому законодавець у нормах щодо зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі не уточнює, якою саме має бути поведінка і ставлення засудженого до праці та навчання. Справа в тому, що дане питання є актуальним в силу встановлення на підставі зазначених критеріїв відповідного ступеня виправлення («засуджений стає на шлях виправлення»), з досягненням якого до засудженого застосовується зміна умов тримання.

Оглядом зазначимо, що згідно з чинним кримінально-виконавчим законодавством існують три ступеня виправлення засуджених, зокрема до покарання у виді позбавлення волі на певний строк. При цьому досягнення засудженим відповідного ступеня виправлення пов'язане з можливістю зміни його правового статусу у бік пом'якшення режимних правообмежень або взагалі їх скасування.

Такими ступенями є наступні: 1) «засуджений стає на шлях виправлення». За таких умов до відповідного засудженого може застосовуватися зміна умов тримання як форма диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк (ст. 100, 101 КВК України); 2) «засуджений став на шлях виправлення»; 3) «засуджений довів своє виправлення».

Відповідно до ч. 2 ст. 130 КВК України засуджені, які досягли другого та третього із зазначеного переліку ступенів виправлення, можуть бути у встановленому законом порядку представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання [2]. Однак ці форми прогресивної системи виконання/відбування покарання не входять до змісту поняття «диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк», а є складовими іншого – «диференціація та індивідуалізація покарання в процесі його виконання» [3, с. 81].

Недоліком законодавчого регулювання визначення ступенів виправлення засуджених є, на нашу думку, відсутність критеріїв виправлення у двох із трьох ступенів виправлення, а саме: «засуджений стає на шлях виправлення» та «засуджений став на шлях виправлення». Лише щодо ступеня «засуджений довів своє виправлення» такими критеріями законодавець називає: а) сумлінна поведінка і б) сумлінне ставлення до праці.

Поряд із цим вважаємо більш грамотним застосування щодо іменника «поведінка» прикметника «зразкова», а не сумлінна, оскільки сумлінним, на нашу думку, може бути у даному випадку ставлення засудженого до виконання обов'язків у період відбування ним покарання (зокрема, сумлінне ставлення до праці). Тим більше, що законодавець вже використовує словосполучення «за зразкову поведінку і сумлінне ставлення до праці» у випадку застосування заохочувальних норм щодо засуджених до виправних робіт (ч. 2 ст. 46 КВК України).

Термін «критерій» походить від грецького «kriterion» та у сучасному семантичному розумінні означає «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [4, с. 361]. У свою чергу, термін «показник» означає: «1. Свідчення, доказ, ознака чого-небудь. 2. Наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь» [5, с. 761]. Проекуючи викладене на сферу кримінально-виконавчих правовідносин, зазначимо, що критерій – це сукупність ознак, за допомогою яких можливо зробити висновок щодо відповідного ступе-

ня виправлення засудженого, а показники – це сукупність ознак, що визначають відповідність засудженого тому чи іншому критерію виправлення.

У кримінально-виконавчому праві сформульовані загальні критерії виправлення засуджених: 1) зразкова поведінка та дотримання режимних вимог; 2) чесне (сумлінне) ставлення до суспільно корисної праці; 3) участь у соціально-виховних заходах та ставлення до них; 4) сумлінне ставлення до загальноосвітнього і професійно-технічного навчання.

Однак для правозастосовної діяльності одних критеріїв недостатньо, необхідна також і система показників виправлення засуджених, котрі, на нашу думку, справедливо можна назвати формами реалізації зазначених критеріїв. Як справедливо зазначав О.В. Андрєєв, кожному критерію відповідає декілька показників. Показники характеризують ступінь, рівень досягнення критерію, знаходять свій прояв як у кількісному, так і в якісному виразі [6, с. 170]. Аналогічної позиції дотримується О.А. Ігнат'єв, який вважає, що для встановлення наявності критеріїв у реальній дійсності необхідні конкретні дані, факти, обставини, події, на підставі яких можна було б судити про стан критеріїв [7, с. 193-194]. Саме тому за своїм змістом показник виправлення набагато вужче, ніж критерій, який складається з системи цілої низки показників.

Перелік критеріїв не є вичерпним, можливо виділення й інших індивідуальних і загальних критеріїв виправлення. Важливо не лише виділити ті або інші критерії, але і вправно на практиці використовувати систему їх емпіричних показників. Наприклад, ставлення до вчиненого злочину та призначеного покарання передбачає такі показники: 1) ступінь усвідомлення себе джерелом злочинних дій; 2) міра визнання вини; 3) ступінь відмінності суб'єктивної версії злочину від його судової кваліфікації; 4) міра розуміння суспільної небезпеки вчиненого злочину; 5) ставлення до вироку суду; 6) ставлення до призначеного покарання; 7) прагнення до позитивної посткримінальної поведінки (погашення позову, явка з повинною тощо); 8) ступінь каяття у вчиненому злочині; 9) сформованість правосвідомості; 10) імовірність повторного вчинення злочину після звільнення тощо.

Отже, за своїм змістом показник виправлення значно вужче, ніж критерій, котрий об'єднує низку ознак (показників) у систему.

Деякі загальні критерії виправлення, як було зазначено вище, закріплені у законодавстві (кримінальному та кримінально-виконавчому). Завдання співробітників відділу соціально-виховної та психологічної роботи (особливо начальників відділень соціально-психологічної служби) полягає у тому, щоб не обмежуватися цими критеріями, підходити до цього питання творчо. При визначенні ступеня виправлення вміти розкрити на основі психолого-педагогічних показників справжні мотиви, наміри та переконання, котрі дозволяють зрозуміти, чи дійсно засуджений досяг того або іншого ступеня виправлення.

Враховуючи вищевикладене та виходячи з аналізу правових норм, що закріплюють диференціацію та індивідуалізацію виконання покарання у формі зміни умов тримання засуджених (ст. 100, 101 КВК України), постає питання про визначення та врахування у практичній діяльності понять «засуджений, який стає на шлях виправлення» та «злісний порушник установленого порядку відбування покарання».

На відміну від детальної характеристики поняття «злісний порушник установленого порядку відбування покарання» (ст. 133 КВК України), законодавець не уточнює змісту поняття «засуджений, який стає на шлях виправлення». Більш того, він навіть чітко не окреслює критерії зазначеного ступеня виправлення, вказуючи на те, що умови відбування покарання можуть змінюватися залежно від поведінки і ставлення до праці та навчання. Як вже зазначалося вище, для того, щоб вважати засудженого таким, що довів своє виправлення, його поведінка має бути зразковою, а ставлення до праці (навчання) – сумлінним. Якими ж мають бути поведінка та ставлення засудженого до праці (навчання), аби адміністрація виправної колонії дійшла висновку, що він стає на шлях виправлення?

У зв'язку з існуванням у кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві поняття «сумлінна поведінка» (або якщо слідувати нашим пропозиціям із удосконалення відповідного законодавчого понятійного апарату, то «зразкова поведінка»), що відповідає ступеню виправлення «засуджений довів своє виправлення», і відповідної на неї правової реакції – умовно-до-

строкового звільнення, то ми дозволимо собі сформулювати гіпотезу щодо запровадження до норм кримінально-виконавчого законодавства (в частині визнання засудженого таким, що «стає на шлях виправлення») поняття *«правослухняна поведінка»* (курсив наш. – О.Н.). Ми виходимо із таких міркувань. Оскільки мова йде лише про початковий ступінь виправлення, то до цієї категорії засуджених не можна ставити завищені вимоги. Показниками правослухняної поведінки у даному випадку можуть бути: 1) визнання засудженим своєї вини у вчиненому злочині і каяття в цьому; 2) відсутність порушень установленого порядку відбування покарання; 3) правильне реагування на вимоги адміністрації колонії відповідно до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань; 4) виконання цих вимог; 5) утримання у чистоті свого спального місця та підтримання порядку у гуртожитку (приміщенні камерного типу); 6) свідоме виконання обов'язків; 7) участь у програмах диференційованого виховного впливу; 8) відмова від негативних зв'язків із кримінальним оточенням та впливу злочинної моралі. Для більшої переконливості це може бути прийняття засудженим письмового зобов'язання щодо правослухняної поведінки.

Проте у такого засудженого можуть бути зриви у поведінці внаслідок закоренілих негативних переконань, звичок і деяких якостей особистості, а тому він потребує контролю з боку представників адміністрації.

Друге питання, що виникає при визнанні засудженого таким, який «стає на шлях виправлення», – характеристика такого критерію як ставлення до праці (навчання). Якщо застосовувати судження за аналогією, як ми це робили при визначенні критерію «поведінка засудженого», то відповідно «вінець» виправлення і застосування умовно-дострокового звільнення – це сумлінне ставлення до праці (навчання). Ми ж маємо справу з початковим ступенем виправлення і на підставі цього пропонуємо використовувати поняття і відповідний критерій – *«позитивне ставлення до праці (навчання)»* (курсив наш. – О.Н.).

Показниками позитивного ставлення до праці можуть бути: 1) відсутність відмов від роботи; 2) виконання без порушень і суттєвих зауважень трудових обов'язків, прагнення до виконання планів і завдань та ін. Показниками позитивного ставлення до навчання (якщо засуджений відповідно до закону залучений до загальноосвітнього або професійно-технічного навчання) можуть бути: 1) відвідування загальноосвітньої школи або професійно-технічного центру; 2) старанність у навчанні; 3) відсутність пропусків занять без поважних причин; 4) добра поведінка на заняттях; 5) підвищення своєї кваліфікації або навчання новій професії та ін.

Висновки. Безумовно, усі ці критерії та показники повинні розглядатися у сукупності та протягом достатньо тривалого часу, застосовуватися диференційовано та індивідуалізовано, виходячи щоразу з конкретної ситуації та особливостей особистості засудженого. Наприклад, підвищувати свій загальноосвітній рівень повинні ті засуджені, які зобов'язуються до цього законом.

Звичайно, засуджені, які досягли початкового ступеня виправлення, могли характеризуватися раніше зовсім інакше. Скажімо, вони могли порушувати режим, належати до осіб із нестійкою поведінкою, могли з першого дня перебування у колонії поводити себе неналежним чином і т.д. Отже, для кожного засудженого поняття «стає на шлях виправлення» матиме якісну своєрідність. Для одних, можливо, ще наявні окремі випадки нестійкої поведінки, проте вони вже не характерні в цілому для цього засудженого. Для інших – це стійка правослухняна поведінка, але без достатньо виражених ознак, що дозволяють віднести їх до більш високої категорії за ступенем виправлення. Для третіх – це початок нового, зміненого, позитивного в цілому способу життя, але із ще можливими окремими зривами.

Список використаних джерел:

1. Про стан злочинності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за 2012 рік та заходи щодо його поліпшення: лист ДПтС України № 10/1-953-Сд/2-13 від 18 лют. 2013 р. – 16 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 лип. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.

3. Пузирьов М.С. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Пузирьов Михайло Сергійович. – К., 2012. – 252 с.
4. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / за заг. ред. докт. філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х. : ВД «ШКОЛА», 2007. – 832 с.
5. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т., 200 000 слів. Видання друге, виправлене [уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2007. – Т. 2. – 928 с.
6. Андреев А.В. Критерии, показатели и условия эффективности применения санкций / А.В. Андреев // Проблемы совершенствования исполнения уголовных наказаний : материалы Всесоюз. науч.-практ. конф. (5-6 окт. 1982 г.). – Рязань : РВШ МВД СССР, 1983. – С. 168-171.
7. Игнатьев А.А. Уголовно-исполнительное право : учебник / Игнатьев А.А. – М. : Новый Юрист, 1997. – 304 с.

НОВИКОВ О. В.,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.9

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті досліджується досвід Сполучених Штатів Америки, Великої Британії та Російської Федерації у боротьбі зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: злочини проти прав інтелектуальної власності, злочинність у сфері інтелектуальної власності, міжнародний досвід боротьби зі злочинністю.

В статье исследуется опыт Соединенных Штатов Америки, Великобритании и Российской Федерации в борьбе с преступностью в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: преступления против прав интеллектуальной собственности, преступность в сфере интеллектуальной собственности, международный опыт борьбы с преступностью.

In this article the international experience of the United States, Great Britain and Russia in fighting intellectual property crime were examined.

Key words: crime against intellectual property rights, international experience in fighting crime.

Вступ. Комплексній розробці заходів запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності в Україні сприятиме дослідження міжнародного досвіду боротьби з цим явищем суспільного буття. Передові країни світу, усвідомлюючи значення інтелектуальної власності для постіндустріальної економіки та безпеки держави, виробили дієві стратегії протидії поширенню контрафактної продукції як на внутрішньому ринку, так і на міжнародній арені. У результаті такої науково обґрунтованої політики зазначеним державам вдалося знизити рівень злочинності у сфері інтелектуальної власності та створити позитивну практику правоохоронних органів у боротьбі з нею. Але у зв'язку з науково-технічним прогресом, який призвів до динамічного розвит-

